

Využitie metódy ŽOS pri prevencii a riešení šikanovania vo vyučovacom procese

Blanka Holubová

Kľúčové slová: šikanovanie, metóda žalujem – obhajujem – súdim (ŽOS), prevencia, vyučovací proces, žiak, študent, učiteľ.

Anotácia: Príspevok sa zaoberá využitím metódy ŽOS (žalujem – obhajujem – súdim) pri prevencii proti šikanovaniu v školách. Poukazuje na možnosť efektívneho využitia známej metódy ŽOS vo vyučovacom procese, pričom správne poňatie realizácie môže do značnej miery ovplyvniť výchovu empatie, uvedomenie si sociálnej roly dieťaťa, či výchovu asertívneho správania.

Šikanovanie je problém, ktorý naša spoločnosť zaznamenáva už od nepamäti. Jej výskyt sa v posledných rokoch zmiernuje, čo je možno následkom zaradenia správnej prevencie u detí od predškolského veku. Učíme deti nebáť sa povedať o svojich problémoch, vedieť otvorene hovoriť o svojich ťažkostiach, či nehanbiť sa vyhľadať odbornú pomoc. I v médiách sú deti podnecované tým, aby sa nebáli využívať zariadenia i ľudí, ktorí sú ochotní a erudovaní im pomôcť. Fungujú linky dôvery a rôzne poradne, kde sa deti môžu obrátiť na kvalifikovaných odborníkov v prípade, keď sa cítia byť ohrozené.

V školskom prostredí sa učiteľ stretáva s rôznymi výchovnými situáciami, ku ktorým nepochybne patria i výchovné problémy a neštandardné situácie. Šikanovanie zaraďujeme do výchovných problémov. Jeho príčiny môžeme hľadať v osobnosti a v jej prostredí.

Čo je to vlastne šikanovanie? Za šikanovanie považujeme obmedzovanie osobnej slobody, ponižovanie, týranie, vyhrážanie sa, fyzické napádanie žiakov inými žiakmi. Príčinu takéhoto chovania je potrebné hľadať nielen v samotnej osobnosti dieťaťa ale i v prostredí, v ktorom sa dieťa nachádza. Častokrát je šikanovanie spôsob, akým dieťa predáva svoje skúsenosti a zážitky na iných. Môže to byť tlak, ktorý dieťa zažilo od svojich blízkych, rovesníkov alebo rodičov. Šikanovanie je prejavom agresivity, ktorá je výrazom slabosti osobnosti. Dieťa s agresívnym správaním sa vlastne snaží o sebaapresadenie a upútanie pozornosti, alebo môže mať nedostatok pozitívnych záujmov.

Výchovné pôsobenie v škole má veľký vplyv na formovanie morálnych a sociálnych zručností. Môžeme teda konštatovať, že škola prispieva hlavne k riešeniu problému šikanovania a pri jeho prevencii. Existujú rôzne programy na posilnenie asertívneho, empatického a prosociálneho správania, ktoré sa už v našich školách realizujú a to nielen mimo vyučovania, ale i priamo vo vyučovacom procese.

Metódy využívané vo vyučovacom procese ovplyvňujú priamo, či nepriamo nielen kognitívne funkcie osobnosti dieťaťa, ale i postoje, ktoré žiaci uplatňujú v rôznych situáciách a tiež ich hodnotovú orientáciu.

Jednou z metód, ktorej využitie vo vyučovacom procese je prínosom pri riešení alebo prevencii šikanovania, je metóda **žalujem – obhajujem – súdim (ŽOS)**. Podstata tejto metódy je v modelovaní súdnych procesov. To znamená, že žiaci si sami vyskúšajú riešiť problém takým spôsobom, ako to bežne robia profesionáli v reálnom živote na súdoch. Týmto spôsobom sa deti spoločne pokúšajú riešiť problémy, konflikty, spory alebo dilematické situácie, ktoré môžu nastať v ich životoch.

Metóda ŽOS by sa pri nácviku vo vyučovacom procese nemala realizovať na skutočných prípadoch s konkrétnymi žiakmi za konkrétne priestupky. Nácvik sa najskôr uskutočňuje na vymyslených prípadoch. Škola by nemala byť pre dieťa súdnou sieňou a dieťa by nemalo byť vystavované posudzovaniu pred kolektívom či verejnosťou. V prvom rade ide

v tejto metóde o nácvik metód a postupov využívaných v súdnych procesoch a až po osvojení si týchto základných zručností sa pristupuje k riešeniu konkrétnych situácií.

V zaradení metódy žalujem – obhajujem – súdim do vyučovacieho procesu je potrebné držať sa nasledujúcich krokov:

- v prvom rade je potrebné vypracovať prípad, na ktorom sa bude realizovať výcvik žiakov;
- žiakov rozdelíme do troch skupín a to na žalobu, obhajobu a sudcov (určíme predsedu súdu, porotu, ak máme väčšiu skupinu žiakov, môžeme určiť poprípade strážcu poriadku, zapisovateľa, novinárov a pod.);
- prezentujeme prípad všetkým skupinám spoločne;
- skupina žalobcov pracuje na vypracovaní žaloby v čase, ktorý im na to určíme (záleží to od celkového času, ktorý máme na realizovanie celej metódy ŽOS). Skupina žalobcov môže mať na to 5 – 10 min. V tom istom čase pracuje i skupina obhajcov na vypracovaní čo najpresvedčivejšej obhajobe;
- osobitne podávame inštrukcie o prípade predsedovi súdu, ktorý súdne pojednávanie organizuje a zvlášť informujeme členov poroty, poprípade ďalších účastníkov „súdneho pojednávania“ (ak máme dostatok času, môžeme si určiť svedkov, rôznych expertov, ktorých vystúpenie v súdnom procese môže mať zaujímavý charakter);
- po úvodnom oboznámení sa s prípadom a určení jednotlivých rolí, prejdeme na samotnú realizáciu súdneho procesu. Ako prvá sa vypočuje obžaloba. Zo skupiny obžaloby vystúpi iba jeden, ktorý bude ich hovorcom. Hovorcu skupiny si môže zvoliť samotná skupina, alebo ho môže určiť učiteľ;
- po prednesení obžaloby, „súd“ vypočuje obhajobu. Taktiež sa vyberie hovorca, ktorý bude obhajobu zastupovať a prednesie pripravenú úvodnú reč obhajoby;
- následne po vypočutí oboch strán sa prizvú svedkovia a experti (ak boli v úvode určení). Potom nasleduje všeobecná diskusia, do ktorej sa môžu deti hlásiť prostredníctvom svojich hovorcov. Môžu sa pýtať, prípadne diskutovať o jednotlivých skutočnostiach týkajúcich sa prípadu. Po vypočutí prizvaných svedkov, expertov a následnej diskusii sa urobí prestávka, alebo sa pojednávanie preruší. V tomto čase sa pôjde porota poradiť na nerušené miesto. Predseda súdu sa poradí s učiteľom, ktorý má úlohu poradcu;
- počas priebehu celého pojednávania má porota osobitnú úlohu. Hneď v úvode dostane inštrukcie, čo všetko si má v priebehu pojednávania všímať a hodnotiť. V prvom rade porota hodnotí priebeh procesu po formálnej stránke (sleduje dodržiavanie pravidiel medziľudského správania, pravidlá konštruktívnej škriepky a pod.), potom hlasovaním, debatou alebo inak rozhodne, kto má lepšie obsahové argumenty (kto bol presvedčivejší) a napokon vyhlási víťaza sporu, alebo môže spor vyhlásiť za nedoriešený;
- na záver učiteľ hodnotí, spolu s účastníkmi, vystupovanie zúčastnených, samotný priebeh pojednávania, formálnu stránku prejavu jednotlivých hovorcov a všetkých účastníkov procesu. Ďalej hodnotí presvedčivosť vystupovania oboch protichodných strán, svedkov a expertov, dôveryhodnosť, pravdivosť a účinnosť jednotlivých použitých argumentov, dôkazov, svedectiev a pod.

Keďže táto metóda umožňuje účastníkom prežívať jednotlivé roly, vcítenie sa do určených pozícií a fiktívne znášanie následkov činu, je vhodná pri prevencii šikanovania. Tiež môže pomôcť pri samotnom riešení problému šikanovania. Pravidelné používanie metódy žalujem – obhajujem – súdim (ŽOS) na vhodných príkladoch vo vyučovacom procese, môže do značnej miery ovplyvniť jednotlivé postoje žiakov a tým prispieť k prevencii šikanovania.

Vhodné je nacvičovať používanie metódy ŽOS najskôr na cvičeniach so študentmi – budúci učiteľmi. Tu študenti získajú potrebné zručnosti pre využívanie tejto metódy v praxi ako účinného prostriedku prevencie šikanovania. Študenti musia najskôr poznať podstatu, význam a priebeh tejto metódy, aby mohli určiť, kedy a ako správne využiť metódu ŽOS v praxi, na čo prihliadať pri realizácii, na čo dávať dôraz a ako účinne vyhodnotiť použitie metódy so žiakmi. Študenti musia poznať i ďalšie metódy, ktoré sú vhodné na doplnenie pri realizácii metódy žalujem – obhajujem – súdim, ako napr. metódu konštruktívnej hádky (vhodná pri diskusii po vypočutí obžaloby a obhajoby v procese), tvorenie efektívnej skupiny (využitie pri tvorbe skupín obhajoby a obžaloby, prípadne poroty), situačné a inscenačné metódy, ktoré sú svojou formou veľmi príbuzné metóde ŽOS a i.

Počas výučby Špeciálneho seminára z pedagogiky si študenti piateho ročníka odboru akademických predmetov v zimnom semestri šk. roka 2003/2004 nacvičovali, v rámci seminára, realizáciu metódy ŽOS ako stratégiu prevencie pri výchovných problémoch vo vyučovacom procese.

Najskôr si z pomedzi študentov vybrali jedného, ktorý predstavoval vyučujúceho. Ten riadil seminár, nastolil problém a určoval členov jednotlivých skupín obžaloby, obhajoby, sudcu a porotcov. Potom predniesol problém, ktorý súvisel so šikanovaním v základných školách (konkrétne - žiak bol obvinený zo šikanovania svojho spolužiaka). Obžaloba a obhajoba si pripravili svoju žalobu a obhajobu, určili sa svedkovia a študent predstavujúci vyučujúceho oboznámil s podrobnosťami prípadu predsedu súdu a porotu. Potom nastal samotný priebeh procesu, kde predniesol zástupca žaloby svoju žalobu a taktiež obhajoba vystúpila s pripravenou obhajobou. Po vypočutí svedkov sa študenti do svojich úloh vžili natoľko, že následnú búrlivú diskusiu medzi obžalobou a obhajobou musel zmierňovať predseda súdu. Na záver porota čin šikanovania jednohlasne odsúdila a udelila vinníkovi trest.

V závere seminára som so študentmi rozoberala celý priebeh procesu, ich zhostenie sa úloh a samotný verdikt poroty. Spoločne sme hodnotili množstvo prednesených dôkazov a dôveryhodnosť svedectiev dostačujúcich k radikálnemu vyneseniu rozsudku viny. Ďalej študenti sami priznali nevhodnosť vyvršenia diskusie a zdôraznili potrebu ovládania svojho prejavu pri konštruktívnej hádke. Zistenie ich vlastných nedostatkov v prejave, podnietila študentov zamyslieť sa nad dôležitosťou pozície učiteľa pri realizácii metódy ŽOS so žiakmi základnej školy. Zhodli sa, že pripravenosť učiteľa na použitie tejto metódy v praxi nevyžaduje len odbornú erudovanosť, ale je potrebné, aby učiteľ zvládol všetky možnosti prejavov žiakov. Ďalej študenti skonštatovali, že využitie metódy žalujem – obhajujem – súdim vo vyučovacom procese, môže značne pomôcť pri riešení problémov súvisiacich so šikanovaním. Najviac však táto metóda môže pomôcť pri prevencii spomínaných problémov.

Na záver by som chcela zdôrazniť, že nielen výber metód, ktoré sú vhodné pre riešenie problémov so šikanovaním a jeho prevenciou, ale i hodnoty a postoje samotnej spoločnosti k riešeniu jednotlivých situácií a problémov, sú podstatným činiteľom ovplyvňujúcim vývoj osobnosti človeka, jeho postoj k svetu a životnú filozofiu, ktorá úzko súvisí s jeho správaním. Úlohou pedagóga je preto ovplyvňovať, vychovávať, vzdelávať a pôsobiť na osobnosť žiakov, ktorí sú zdrojom budúceho postavenia hodnôt v našej spoločnosti.

Použitá literatúra

- Bakošová, Z.: Sociálna pedagogika. Bratislava: UK, 1994.
Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava: IRIS, 1996.
Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Praha: Portál, 2003.
Hayesová, N.: Základy sociální psychologie. Praha: Portál, 2000.

Mgr. Blanka Holubová
Katedra pedagogiky
FF UCM v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 00 Trnava

č. tel. +421335565 284
+421335565 461

e-mail: blanka.holubova@ucm.sk